

Ті чи інші стилі виховання та їх вплив на поведінку дітей, розвиток їх емоційної сфери й успішність у школі не раз ставали предметом досліджень психологів. Загалом встановлено, що стиль виховання, для якого властиві любов і турбота про дитину, а також встановлення для неї розумних обмежень, є для неї найбільш корисним. Водночас, учені замислилися над питанням, чи впливають етнічні або культурні відмінності у вихованні дітей на їх розвиток.

ЩО ВПЛИВАЄ НА ВИБІР БАТЬКАМИ ТАКТИКИ ВИХОВАННЯ?

- Неусвідомлена тенденція повторювати модель стосунків своїх батьків у власній сім'ї
- Система ціннісних орієнтацій батьків
- Рівень культури та освіченості
- Матеріальний достаток
- Особистісні якості: рівень емоційності тощо
- Рівень психологічної та педагогічної освіченості

Які є стилі виховання?

Стилi виховання відрізняються насамперед за такими ознаками, як вимогливість і чуйність. Усього виділяють 4 основні стилі виховання:

1. Демократичний (авторитетний) стиль характеризується високим рівнем вимогливості й чуйності. Батьки, котрі дотримуються такого стилю виховання, виявляють турботу про дитину, надають їй підтримку й заохочують її самостійність.

Особливістю авторитетного стилю є повна відсутність будь-якої ієрархії, всі члени малої соціальної групи рівні один перед одним.

При авторитетному способі виховання дитина розвивається гармонійно, в більш зрілому віці її таланти і особливості проявляються яскравіше, ніж при інших моделях виховання, а родинний зв'язок зі старшими міцнішає. Діти, чий батьки дотримуються даної моделі виховання, виростають самостійними, чуйними, відповідальними. Вони вміють визнавати власні помилки і нести за них відповідальність. Також вони чітко розуміють суть понять покарання і заохочення, їм не знайомий фізичний спосіб покарання, але це не означає, що вони розпечені. При вихованні наступного покоління такі діти ніколи не будуть заохочувати просто так і надмірно балувати.

Основні характеристики авторитетного стилю:

- простір свободи збільшується з ростом дитини і покращенням її поведінки;
- батьки звертають увагу на нормальну поведінку дітей, ігнорують дрібні помилки, виправляють основні відхилення;
- зрозумілі правила і ціль;
- це стиль, який передбачає відповідні емоційні стосунки;
- батьки впевнені в собі і не бояться спілкування зі своїми дітьми;
- вони послідовні, а не довільні;
- у них є терпіння.

Наслідки формування особистості у дітей, вихованих в авторитетному стилі:

- високий рівень самооцінки і самостійності;
- адекватні звички;
- вони приймають рішення спокійно і на основі особистих критеріїв;
- вони менше залежать від групи рівних, зберігаючи в родині більш високий рівень впливу і більшу здатність переконувати дітей;
- вони беруть на себе ініціативу для виконання нових завдань, тому що вони впевнені в собі;
- вони більш креативні та інноваційні.

Психологи рекомендують цю модель однією з найбільш відповідних для виховання, тому що вона передбачає процес розвитку дитячої особистості та перевиховання і моделювання дисципліни у батьків, що теж є одним з головних аспектів виховання дітей. Особливо авторитетний стиль виховання підходить тим батькам, які не знають, як виховувати свою дитину.

2. Авторитарний стиль характеризується високим рівнем вимогливості й низьким рівнем чуйності. Батьки, які дотримуються цього стилю виховання, виступають як авторитетні фігури, їх поведінка здебільшого директивна й ґрунтується на вказівках і силі, а для дитини встановлюються суворі обмеження.

Батьки при такій моделі виховання беруть на себе домінуючу роль, займаючи дуже вигідну позицію, але зовсім забуваючи про те, що дитина повинна самовиражатися. Для них важливий не стільки психічний стан малюка, скільки рівень його освіти і слухняності. Дорослі гублять дитячу індивідуальність, що вкрай негативно позначається на психіці дитини та її взаєминах з батьками. Постійно дорікаючи дитині, вичитуючи і забороняючи їй все, дорослі доб'юються абсолютного руйнування взаєморозуміння і любові між поколіннями.

Якщо дитина буде *виховуватися за авторитарною методикою*, вона ніколи не зможе висловити свою думку в певних питаннях, буде лише потурати всім і кожному, намагаючись догодити і наступаючи при цьому на горло власній гордості. Також постраждає самооцінка особистості. Навіть якщо дитина буде дуже талановита, розумна, відповідальна, то вона ніколи цього не визнає, постійно буде звинувачувати і принижувати себе, вважаючи себе нікчемною, і в цьому буде виключно батьківська вина.

Основні характеристики авторитарного стилю:

- стиль, в якому існує велика кількість чітко визначених правил і наслідків їх недотримання;
- дітям *приділяється недостатня кількість уваги*, якої недостатньо для формування нормальної поведінки дітей;
- помилки не допускаються, навіть якщо вони необхідні, щоб щось зробити правильно;
- у сім'ї дуже важко поєднати владу з діалогом між батьками і дітьми;
- кілька виразів прихильності;
- невміння слухати дітей.

Наслідки формування особистості дітей, вихованих в авторитарному стилі:

- вони відчують почуття образи до своїх вчителів, реагуючи проявом брехні;
- основний критерій при прийнятті рішень - уникнути покарання;
- діти, як правило є не дуже творчі, з низьким рівнем автономії, тому потребують зовнішнього контролю;
- низький рівень самооцінки і тривоги.

Фахівці рекомендують не використовувати дану методику щодо дитини. Авторитарний стиль виховання може застосовуватися, але тільки в щадному режимі та лише в крайніх випадках. Якщо для батьків важливий стан ментального здоров'я дитини, психологи радять вибрати інший спосіб виховання.

Стилі батьківського виховання

Авторитетний

- *Високий рівень контролю, теплі стосунки;
- *визнають та заохочують ріст автономії власних дітей;
- *відкриті до спілкування та обговорення з дітьми встановлених правил поведінки;
- *допускають зміну своїх вимог в розумних межах;
- *діти дуже добре адаптовані: впевнені в собі, у них розвинений самоконтроль і соціальні навички;
- *вони добре вчаться в школі та мають високу самооцінку.

Авторитарний

- *Високий рівень контролю, теплі стосунки;
- *віддають накази та чекають їх точного виконання;
- *закриті для постійного спілкування з дітьми;
- *встановлюють жорстокі вимоги та правила не допускають їх обговорення;
- *дозволяють дітям лише незначною мірою бути незалежними від них;
- *діти як правило відлюдні боязкі та похмурі невибагливі дратівливі;
- *дівчатка залишаються пасивними, хлопці можуть стати некерованими й агресивними.

3. Ліберальний стиль виховання означає низький рівень вимогливості й високий рівень чуйності. Ліберальне виховання передбачає невелику кількість вимог, слабкий батьківський контроль і мінімальне покарання за погану поведінку або навіть повну його відсутність.

Ліберальна модель виховання чимось схожа з індиферентною і протилежна авторитарній. Вирішуючи слідувати цьому стилю виховання, батьки роблять вибір на користь теплих почуттів і доброзичливої атмосфери, відмовляючись від дисципліни і жорсткості. Відносини в такій сім'ї більше схожі на дружні.

Здавалося б ось вона ідеальна модель виховання, але навіть тут виявляються негативні наслідки. Діти, виховані по ліберальній системі виростають або тими, хто не звик жити в рамках суспільства і підкорятися певним правилам, або ж трохи відстороненими, немов втраченими в суспільстві, зате вкрай самовпевненими з високою самооцінкою. Егоїст, який зовсім не вміє допомагати і підтримувати інших людей. Таким людям буде простіше жити на самоті, присвятивши все своє життя роботі.

Характерні особливості стилю:

- дуже чутливі батьки і зацікавлені в своїх дітях, з надмірним рівнем занепокоєння;
- батьки не дозволяють дитині самотійно вчитись, щоб не допустити помилок;
- все спрощено, дитячі обов'язки обмежені, у міру дорослішання дитині не

надається

самоствійність;

- батьки не можуть сказати дитині ні.

Наслідки розвитку особистості дітей, вихованих в цьому стилі:

- діти не набувають адекватних звичок, тому що все роблять їхні батьки;
- низький рівень самоконтролю: якщо проблеми, з якими діти стикаються, нескладні, вони досягають успіху, але до важких ситуацій вони не підготовлені;
- низький рівень толерантності до розчарування часто приводить до реакцій гніву;
- велика ймовірність ухилитися перед труднощами (наркотики, алкоголь);
- діти більш креативні, але, оскільки вони не звикли до дисципліни, вони не можуть адекватно висловлюватись;
- виявляють мало співчуття і деспотичності.

Психологи радять поєднувати дану модель з авторитетною, або ж не використовувати ліберальний стиль зовсім, бо сам по собі він не є оптимальним і не зможе надати необхідної користі дитині. Якщо батьки помітили подібності даної системи зі своєю і не хочуть допустити таких же наслідків, їм необхідно постаратися більше цікавитися освітою дитини, потихеньку входити в її життя, вводячи елементарні правила поведінки і встановлюючи режим дня дитини. Головним завданням дорослих повинне бути встановлення відносин, які не будуть позбавляти батьків належного авторитету в очах дитини.

4. Індиферентний стиль виховання характеризується низьким рівнем вимогливості й чуйності. Батьки, які дотримуються такого стилю, висувають дитині мало вимог і не піклуються про те, щоб задовольнити її потреби. Відстороненість, холодність, байдужість - всі ці слова є характеристикою *індиферентної системи виховання дітей*. Особливість цього способу полягає в наданні абсолютної свободи дитині, в небажанні або не здатності батьків брати участь у її розвитку. Дорослі при такій моделі виховання діляться на два типи. Перші задовольняють *первинні потреби дитини* (їжа, одяг, дах над головою), а другі не роблять і цього. Обидва варіанти об'єднує повна відчуженість і байдужість до долі дитини.

На жаль, вони досить плачевні. Перебуваючи в сім'ї, яка дотримується такої моделі виховання, дитина не отримує належної ласки і турботи, їй не вистачає уваги, а це може призвести до того, що з неї виросте озлоблена людина, схильна до асоціальної поведінки. Особистість буде дуже замкнута, бо не відбувся процес соціалізації, в дитинстві їй просто не вчили спілкуватися з людьми. До мінусів даного стилю виховання можна також віднести схильність до алкоголю і наркотиків, суїцидальні нахили, схильність до депресії. До того ж, такій людині буде дуже важко полюбити і завести сім'ю, тому що вона просто не знатиме, що відчувають люди, які закохуються, та як проявляються батьківські теплі почуття.

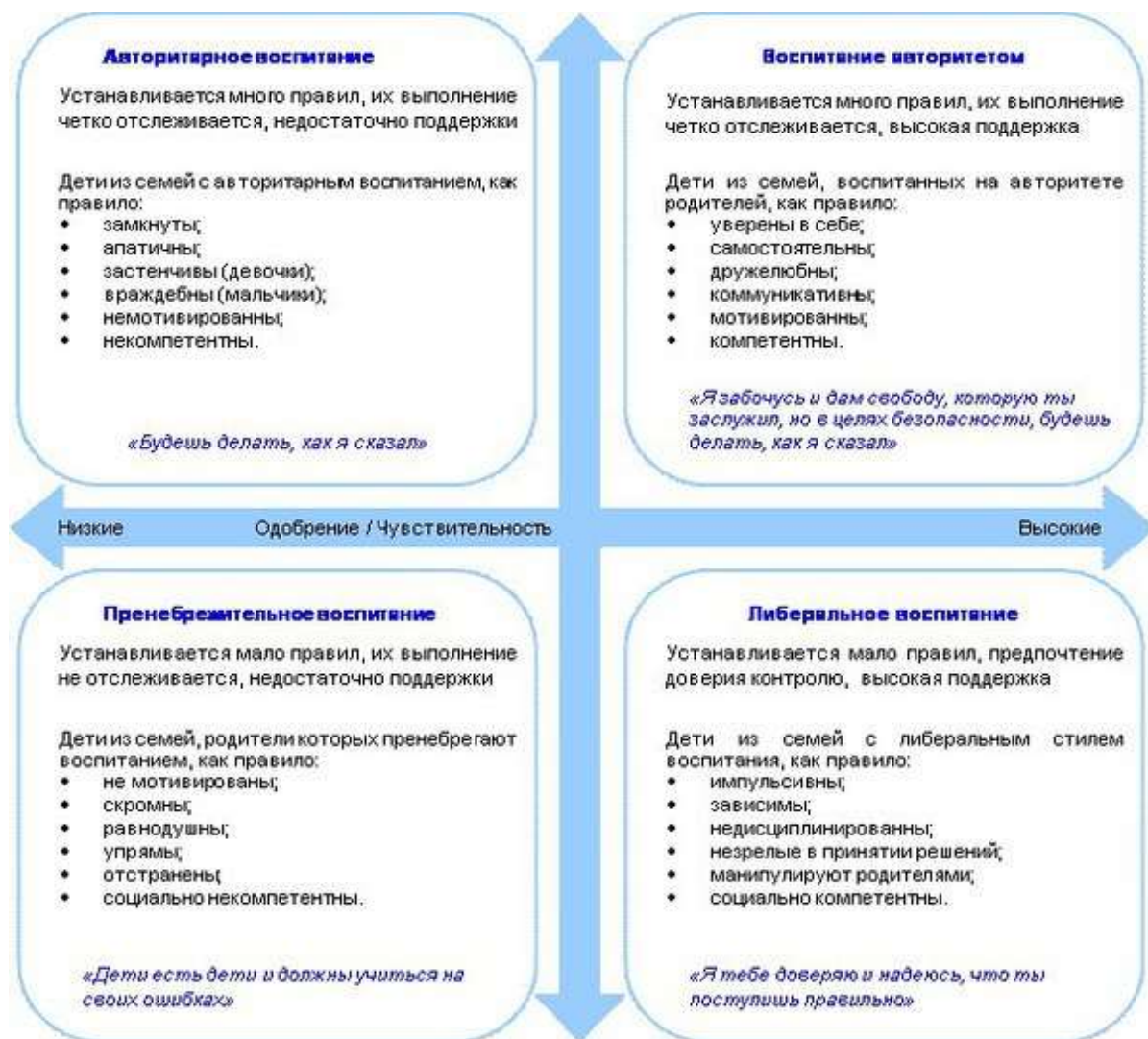
Характерні особливості стилю:

- батьки не звертають увагу на різну поведінку дитини (нормальну і помилкову);
- низький рівень попиту;
- відповідальність батьків передається іншим особам в середовищі дитини.

Наслідки розвитку дітей, вихованих в індиферентному стилі:

- якщо діти чогось і вчаться, то це відбувається випадково;
- діти не набувають адекватних звичок і не мають адекватного рівня попиту;
- вони шукають підтримку в інших людей поза сімейним колом, не знаходячи її всередині сім'ї;
- у них високий рівень тривоги і погана впевненість в собі;
- низька самооцінка.

Лікарі-психологи не радять вдаватися до такої методики виховання дітей, бо індиферентна система має величезну кількість негативних впливів на людину, страждає психіка дитини, наслідки такого виховання в майбутньому будуть дуже заважати особистості при взаємодії з суспільством.

Культурні відмінності у вихованні дітей

Американські вчені провели дослідження, під час якого спробували з'ясувати, чи впливає той чи інший стиль виховання на поведінку дітей (наприклад, на прояви агресивної поведінки), психічні стани (наприклад, занепокоєння) й успішність у школі однаково в усіх культурах чи має різний вплив залежно від культурного середовища. Іншими словами, учені намагалися зрозуміти: загальноприйнята класифікація стилів виховання є універсальною або вона може бути застосована тільки до окремих культур. У дослідженні взяли участь сім'ї, які умовно належать до чотирьох культурних груп (європейської, афро-американської, латиноамериканської та азійської).

У результаті вчені дійшли таких висновків:

- демократичний стиль виховання вів до високих показників успішності, а також низького рівня поведінкових і емоційних проблем у дітей всіх культурних груп;
- серед сімей, у яких батьки дотримуються демократичного стилю виховання, найбільш високе зростання успішності спостерігалось в дітей європейської культурної групи, найнижче – у дітей азійської групи;
- у європейських та азійських сім'ях, у яких дотримувалися авторитарного стилю виховання, у дітей частіше виникали проблеми з поведінкою, емоційною стабільністю й успішністю в школі, у латиноамериканських – тільки з поведінкою й емоційною стабільністю;
- в афро-американських сім'ях не було виявлено сильного негативного впливу авторитарного стилю виховання на поведінку, емоційну стабільність і успішність дітей;
- нарешті, індиферентний стиль виховання спричиняв негативні результати за всіма трьома показниками у всіх культурних групах.

Таким чином, результати дослідження підтвердили загальноприйнятну думку про те, що демократичне виховання, засноване на підтримці й турботі батьків про дітей, є найбільш ефективним. Крім того, авторитарне виховання в певних культурних групах (наприклад, у афро-американських сім'ях) не має таких негативних наслідків, як у більшості сімей.

Які ви батьки?

Перевірте себе, відповівши на питання: «так», «ні», «іноді».

1. Чи стежите ви за статтями в журналах, радіо або телевізійними програмами на тему виховання? Чи читаєте час від часу книги на цю тему?
2. Ваша дитина вчинила погано. Чи замислюєтесь Ви над тим, чи не є така поведінка результатом вашого виховання?
3. Чи однакові ви з вашим чоловіком (дружиною) у вихованні дітей?
4. Якщо дитина пропонує вам свою допомогу, чи приймете ви її, навіть якщо при цьому виконання певної справи може затриматися або зовсім зупинитися?
5. Чи використовуєте ви форму заборони або форму наказу тільки тоді, коли це дійсно необхідно?
6. Чи вважаєте ви, що послідовність є одним з основних педагогічних принципів?
7. Чи усвідомлюєте ви, що навколишнє середовище дитини істотно впливає на неї?
8. Чи визнаєте ви, що спорт і фізкультура мають велике значення для гармонійного розвитку дитини?
9. Чи спроможні ви не наказувати, а просити про що-небудь свою дитину?
10. Чи неприємно Вам відмовлятися від спілкування із дитиною фразою на зразок: «Я не маю часу» або «Почекай, поки я закінчу роботу?»

Оцінювання результатів

За кожен позитивну відповідь запишіть собі 2 бали, за відповідь «іноді» — 1, за негативну — 0.

0—6 балів: про справжнє виховання ви маєте досить поверхове уявлення. І хоча говорять, що починати ніколи не пізно, радимо вам не покладати надію на цю приказку, та, не гаючи часу, розпочати працювати над своєю освітою у цій галузі.

7—14 балів: ви не робите значних помилок у вихованні, але все таки над собою та своїми результатами вам потрібно замислитись. А розпочати можна з того, що найближчий вихідний повністю присвятить дитині.

Понад 15 балів: ви повністю виконуєте свої батьківські обов'язки. Але, можливо, вам вдасться ще дещо поліпшити?

Батькам на замітку

- ✚ Якщо дитину постійно критикують, вона вчиться ненавидіти.
- ✚ Якщо дитина живе у ворожості, вона вчиться агресивності.
- ✚ Якщо дитину висміюють, вона стає замкнутою.
- ✚ Якщо дитина росте у докорах, вона вчиться жити з почуттям вини.
- ✚ Якщо дитина живе в терпимості, вона вчиться сприймати інших людей.
- ✚ Якщо дитину заохочують, вона вчиться вірити в себе.
- ✚ Якщо дитину хвалять, вона вчиться бути вдячною.
- ✚ Якщо дитина росте серед чесності, вона вчиться бути справедливою.
- ✚ Коли дитина живе у безпеці, вона вчиться вірити в людей.
- ✚ Якщо дитину підтримують, вона вчиться цінувати себе.
- ✚ Коли дитина живе в розумінні та доброзичливості, вона вчиться знаходити любов у цьому світі.